

A regényíró regénye

Irtá: a legbatalmasabb művész, az Élet

Jókai Mórnak, a nagy mesemondónak káprázatos fantáziájára, csodálatos kalandokat teremtő képzelőerejére volna szüksége az írónak, ha olyan változatos, olyan szövevényes, a tündöklés és nyomoruság minden próbáján megállott, minden poklokon keresztül vergődött, minden mennyország fényében megfürdött, szinte hihetetlen meseként hangzó életregényt akarna kitalálni, mint a legnagyobb magyar mesemondó igazi élete volt. A gondviselés hosszú élettel áldotta meg és ennek a hosszú életnek minden sorsfordulatához valósággal hozzásimult az ország és a nemzet sorsának minden fordulása is. Jókainak hosszú élete alatt megadatott, hogy lássa egy ősi, ezeréves, sűrű keleti vérenek laasu tespedésében álmódzó ország ébredését. Sorsa mint fátylát lobogtatta őt az ébredés szent hajnalhasadásában. Ifjú arcába a szabadság friss, tavaszszagú márciusi szele csapott. Látta, hogy szárnyal az ország a szabadság mámorában és látta, mint zuhan le a napközlelől a halálos benutság sötét éjszakájába. Az ország legjobbjai a száműzetés könnyektől sós kenyerét eszik. Neki magának a bujdosás keserves sorsa jut. De a hosszú éjszaka után annál tündöklőbb ragyogott fel ismét a nap, és a boldog mesemondó belecsepent a legszebb tündérmesébe, hogy alakult át a tegnap még elmaradt szolgatárság egyszerre európai nagyhatalommá, amely mérföldlépő csizmákkal indult el a kulturális és gazdasági fejlődés széles országútján. Megadatott neki, hogy végigjárja az ország nagyságának, békéjének és boldogságának legszebb harminc esztendejét és hogy leszűretelje a nehéz évek fáradtságos vetésének minden szüretjét. S jószágos szelid szemét még akkor fogta le a véasöz szelid simi-

Jókai szülőháza Komáromban

Yásu keze, mikor megtört fényében ennek a nagyságnak és boldogságnak tündöklő képe tükröződött.

Termékenyitőbb, gazdagabb, az írói géniusz kifejlésére alkalmasabb élet-sorsot akkor sem szerzhetett volna Jókai, ha tulajdon kezével írta volna meg a *Kizmetk* könyvében, amelyről olyan sok csodálatos mesét tudott. Az élet két kézzel szórta elébe a meséket. Minden regényalakja úgy sereglette körül, mint valami mérhetetlen galéria s talán az író azért varázsolta őket még fantasztikusabbakká, még földöntulibb lényekké, hogy ő maga is adjon valamit a valóság káprázatos színehez.

De regényíróvá nevelte Jókait már az ősi ház és az ősi város. A család cimerepaizsán egész kis regény játszódik le. Hektor remekbe készült paizsának reliefjei nem tükrözték hiebben a hellén tradíciót és képeletet, mint a Jókai-család vitézi cimere a harcra magyar-mit tradícióit és kalandos fantasztikumát. Gyermekkorát és ifjúságát ott töltötte régi magyarkulturájú dunántúli városokban, ahol a múlt század élt még a konzervatív kisvárosi emberek gondolkodásában, cselekedeteiben, külsejében és mozdulataiban. Jókai készen kapta a romantikát. Szinte az anyatejjel szívta magába és vele is megtörtént, ami gyakran megtörténik harcosok ivadékaival, hogy a hősi harcok öröklött kalandvágyát szines, kalandos álmokban élte ki.

A Móric név is regényes örökség

Regényes örökség Jókainál a Móric név is, amely mintha már a bölésöben predestinálta volna jövendő hivatására. Jókai ötödik és utolsó gyermeke volt nemcsak Jókay József urannak, aki hítes ügyvéd volt és az „arvák atyja” Komá-

rom vármegyében és hitvestársának, nemcsak Pulay Máriának, akit férje az egész vármegye nagy csodálkozására 1812-ben vett nőül. A csodálkozásra az adott méltó okot, hogy Jókayné az egész vidék legelevenebb, legtüzrópattantabb kis sárkánya igazi ellentéte volt a szük-zsavu, méléző, álmódzó fiatal ügyvédnek. A család élete mégis boldog volt.

Jókai önarcképe

Igaz, hogy „Jókayné uram” parancsolt a házban, aminek csak örült az ábrándos fiskális, aki szivesebben intézte a magakait s olvasgatta szabadidejében korának divatos, kalandos törtékeit. Jókayék házasságából 1825-ig négy gyermek született; Károly, Eszter és egymásután két Lajoska. Ez a két fiucska azonban esenevész, beteges gyerek volt és hamarosan meg is halt. 1825 február 18-án azután ujra gyermekáldás köszöntött a megszorodott Jókay-házra. Megjött a harmadik Lajoska. Mert a két első állandóan emlegették, mindig visszavárták és az volt a terv, hogy az újszülöttet is Lajosnak kereszteljük. A babonás komaasszonyok azonban lebeszéltek erről Jókayné. Erre azután 1825 február 20-án Jókay József uram kedvelt regényhősének, Benyovszky Móric grófnak tiszteletére Móricnak keresztelték a kisfiút.

Diákevek, első szárny-csapások

Szorgalmas gyerek, gyors felfogású tanuló, jó diák volt a kis Jókai Mór. Mindjárt kezdetben első eminens lett az osztályában és azt a helyet mindvégig megtartotta. Fantáziájának szertelen csapongását már egész kis gyermekkorában megfigyelték. Hétéves volt, mikor az első verset írta. A rajzolásban való nagy ügyessége is korán jelentkezett. Meglepető ügyességgel rajzolgatott természet után is, úgy, hogy apja arról álmódzott, hogy festőművészt nevel belőle. A könyveket szinte falta. Csodagyerekek tartotta mindenki s ez a híre még növekedett, mikor *Tóth Lőrinc*, az akkor ismertevű költő a *Társalkodóban* is leközlöztette a kilencéves fiucska versét. Jókay Mór teljes névalírásával.

A következő évben Pozsonyba került Jókai németzóra, mint cseregyerek. Ennek a korszaknak gyönyörű emléket állított a „Mire megvénülünk” első fejezeteiben. 1837-ben apja halála után visszatért a kis Móric Komáromba és itt folytatta tanulmányait. Nagyban hozzájárult Jókai kitünő neveléséhez az is, hogy *Vályi Ferenc*, a komáromi gimnázium kitünő, nagytudású tanára Jókai nénjének, a csinos hajadonná serdült Esztikének kezdett udvarolni és később feleségül is vette. Vályi professzor ur szárnyai alá vette a fiatal tehetséget. Különörákat adott neki. Jókai vezetése alatt megtanult franciául, angolul és olaszul. Sok hasznos életbölcséletet is tanult a kiváló tanártól, úgy, hogy a nyílt eszü, szellemileg igen fejlődött diák már ekkor alaposan megfigyelte a körülötte zajló életet, hogy halhatatlanná tegye regényeiben a régi Komárom romantikus alakjait.

A művésztriumvirátus

Főiskolai tanulmányainak elvégzésére Pápára küldte Móric sógora, a tudós Vályi professzor. Itt szövődött a barátság közte és a nemzet másik halhatatlan köl-

tője. Petőfi Sándor közt. Csontóarcu, hosszonyaku, égerszemű diák volt ez; akkor még *Petrovics Sándor* néven ismerték s a diákok csak a Bakának hívták. De nagy volt a becsülete, mert *Bajza* „*Athaeneumában*” is megjelent már egy verse, a *Borzó*. Harmadiknak csatlakozott a baráti körhöz Orlay Petrich Soma, a később híres festő. A fiatalság előtt azonban rejtve voltak még a jövő titkai s érdekes, hogy Petőfi színésznek, Jókai festőnek, Orlay Petrich Soma pedig regényírónak készült.

Első sikerek

A pápai főiskoláról *Kecskemétre* került Jókai 1842-ben, az akkor megnyílt főiskolára. Érdekes, hogy ez az alföldi város térítette az írói pályára. Mikor jogot tanulni Kecskemétre ment át, még mindig festőnek készült. De ujra összerakult Petőfivel és barátjának hatása alatt írni kezdett. Itt írta meg első verses drámáját, a *Zsidófut*, amely az Akadémia dráma-pályázatán dicséretet kapott, sőt két bírálója, *Vörösmarty* és *Bajza* ezt ajánlotta jutalomra. Nagy esemény volt ez és arra bírta Jókait, hogy az esetet helyett az írótlalat válassza.

Kecskeméten ismerkedett meg Jókai a tanyai élettel is és itt kezdett hozzá első regényének, a *Hétköznapiok* megírásához, alig 19 éves korában. Ő maga is azt írja, hogy Kecskemét tette őt íróvá. Itt végezte be tanulmányait és innen tért haza Komáromba, hogy most már az iskola jó kalkulusa után az élet kalkulust várja. A *Hétköznapiok* befejezése után Komáromból Pestre költözött a fiatal juratus, hogy az ügyvédi vizsgára készüljön. Itt barátja, Petőfi bevezette a „fiatal óriások” kedvelt találkozó helyére, a *Pilvax-kávéházba*, a „közvéle-

Jókainé Laborfalvy Róza

(Barabás rajza)

mény asztalához.” Itt az irodalmi környezet hatása alatt született a „*Nepean sziget*”, amelyet *Frankenburg* lapja, az *Életképek* közölt s amely általános feltűnést keltett. Közben *Nagy Ignác* kiadót szerzett Jókai első regényének, a *Hétköznapiok*nak is. Hartleben három százhatvan pengőforintot fizetett érte. Az ügyvédi diplomát is megszerezte Jókai. De csak egy pöre volt. Ezután ott hagyta az ügyvédséget és leszerződött az *Életképek*hez szinbírálónak. Később szerkesztője lett az *Életképek*nek, amely fel is virágozott a kezében.

Szabadság — szerelem

Ezt a két legfőbb földi jót, amelyre Petőfi áhított, egyszerre hozta meg a sors a bevülekeny fiatal írónak azon a márciuson, amely döntő lett az ország sorsában is. Petőfi és Jókai szerepe közismert ezekben a napokban. Jókai olvasta fel a 13 pontot a Múzeum lépcsőjén. Ez a pillanat jegyezte el a szabadsággal s ez a nap mutatta meg rajongó lelkének az epedve várt asszonyideált, Laborfalvy Róza személyében.

1848 március 15-ikén a Bánk bánt játszották a Nemzeti Színházban s Laborfalvy Róza, az ünnepelt, nagy művésznő volt Gertrudis királyné. Jókai, a forradalmár az egésznap esőtől sárosan, lucskosan, karbonári köpenybe burkolózva rontott fel a színpadra és itt szemben látta magát a legbüszkébb és legtündöklőbb Gertrudis királynéval, aki levette kebléről nemzetiszínű kokárdáját és Jókai szíve fölé tüzte.

Jókai sohasem emlékezett rá, mondott neki valamit Laborfalvy Róza, mikor a kokárdát mellére tüzte, de öt hónappal később, augusztus végén feleségül vette a művésznőt, aki nyolc évvel idősebb

volt nála. Jókai drága árat fizetett ezért a házasságért. Anyja megvonta tőle szeretét, Petőfi barátságát. Jókai Piliscsabán titokban tartotta meg esküvőjét. Petőfivel ezután csak egyszer találkozott, a Buda visszafoglalása alkalmával rendezett lakomán, ahol Jókai azokra a hősökre üritette poharát, akik ezután el fognak esni. — *Köszönöm, hogy rám köszöntötted a poharát*, — mondotta Petőfi és többet az életben nem találkoztak.

Szomorú napok, bujdosó évek

Nem volt ezekben a napokban népszerű ember az országban Jókainál és Petőfinél. De a dicsőség fény sugaras napjaira szomorú napok és hosszú, borús évek következtek. A szabadságharcot leverték és Jókai neve is ott szerepelt a proskribáltak listáján, akikre börtön, vagy még annál is súlyosabb dolog várt. A szabadságharc hősei és írói menekültek. Jókait legelkeseredettebb ellenfele, *Rákóczy János*, Kossuth titkára szöktette el Aradról Gyulára, ahol felesége várt rá. Innen áruhában Tardonyára, a borsodmegyei hegyek közé menekült Jókai, ahol karácsonyig biztos menedékhelye volt. Közben felesége megszerezte neki azt a menlevelet, amelyet Klapka Komárom várának feladásakor kötött ki katonáinak. A menlevél Kovács János névre volt kiállítva, de Jókai személyleírása szerepelt benne. Ez a menlevél azonban csak a halál elől menthette meg Jókait, de attól nem, hogy az osztrák hadseregbe be ne sorozzák kőzkatónának. Jókainak tehát továbbra is rejtőznie kellett. Nevét is titkolta és ebben az időben írott művei *Sajó* álnév alatt jelentek meg. Csak *Haynau* bukása után enyhült kissé e helyzet s az *Erdély aranykora* címlapján 1851-ben már Jókai Mór neve volt olvasható. Ebben az évben választotta meg a Tudományos Akadémia is levelező tagjává.

Az alkotások áldott nyara

Ekkor kezdődik Jókai írói pályájának legtermőbb, legáldottabb kora, amely csodálatosképpen egybeesik az abszolutizmus éveivel. Jókai csupa alkotási kedv, csupa lázas munka. Ebben a korban írja legszebb regényeit és közben még arra is ráér, hogy újságot szerkesszen. Megalapítja *Kakas Márton* lapját, az *Üstököst*, ebben szólal meg Tallérosy Zebulon népszerű alakja. Közben egymást érik a szebbnél-szebb regények: a *Magyar nábob*, a *Kárpáti Zoltán*, az *Elátkozott család*, a *Szegény gazdagok*, a *Politikai divatok*, majd Jókai legszebb regénye, az *Új földesur*. 1867-ben a Hon szerkesztője Jókai. Ekkor megválasztják képviselőnek is és két évtizeden át tagja marad a magyar parlamentnek, ahol Tisza Kálmán politikájának legrendületlenebb híve.

Jókai munkaereje fáradhatatlan. Rendkívül gyorsan dolgozik és munkájának meg is van a gyümölcse. Svábhegyi villáján kívül Balatonfüreden is nyaralót építtetett és házat vett a Stáció-utcában is. Nevét nemcsak itthon ismerik, hanem a külföldön is. Felé fordul a szép fiatal Erzsébet királyné érdeklődése is, aki egy udvari estélyen a cerele alkalmával meg is szólítja Jókait és aziránt érdeklődik, mikor jelenik meg új regénye, a *Szerelem bolondjai*.

Jókai eddig megjelent regényei nagyobbrészt történeti regények és korrajzok, az ezután következőkben a fantázia tesz az uralkodó és egymást követik a legkáprázatosabb, a legkalandosabb s mégis a legirodalmibb regények, amelyekhez fogható a világirodalom egyetlen írója sem tud felmutatni. A *Fekete grémántok*, az *És mégis mozog a föld*, az *Aranyember*, a *Jövő század regénye*, a hetvenes évek elején született. Van olyan év, mikor egy sereg novellán kívül egyszerre három kötet regénye is hagyja el a sajtót. Az *Enyém, tied, övé*, az *Élet komédiásai*, a *Rab Rábu*, a *Lőcsei fehérszögnu*, a *Lélekidomár*, a *Fráter György* egymást érik, mint ragyogó éttappjai a legharmonikusabb és leghatalmasabb lendülettel felfelé ivelő írói pályának.

A költők fejedelme

Jókai írói pályája a zenitre ért. Muzsája és olykor szeszélyes zsarnoka, *Laborfalvy Róza* már nem kisért el ide, 1886. november 20-án meghalt. Jókai „*Utazás egy sirdomb körül*” című könyvében állított emléket neki, azután elárult Stáció-utcai házból elköltözött Laborfalvy Róza unokájához, Jókai Rózához, aki már ekkor *Fesztly* Árpád felesége volt. Ugy élt itt a Bajza-utcai házban, mint az ország költőfejedelme, aki-

nek fejére egy nemzet rajongó szeretete és bámulata tett láthatatlan koronát.

De elérkezett az igazi koronázás napja is. Jókai ötvenéves írói jubileumát olyan fényel ünnepelte meg a boldog nemzet, amilyen kevés írónak jutott osztályrészsül. Az ország minden írója és művésze sietett hódolatát Jókai lábához tenni, városok, vármegyék menesztették hozzá tisztelgő küldöttségüket. Ötvösök, kaligrafusok készítettek diszesnél diszesebb albumokat. Óriási méretekben, káprázatos fényel és pompával ment végbe a jubileumi ünnep a Vigadó nagytermében. Ott volt az egész kormány, a parlament, a hadtestparancsnokság, a főnemesség, a főrendek diszes sora, az Akadémia és az összes tudományos intézetek. És jött végül az ünnep koronája, egy írói munkásság monumentális emléke, Jókai összes műveinek százkötetes diszkiadása. Egy év múlva már a főrendháznak is tagja volt Jókai, soha még íróként ilyen fényel és ennyi szeretettel nem ünnepeltek Magyarországon.

És Jókai az ünneplés után levetette a fekete diszmagyart és szerényen és szelíden visszaült íróasztalához, hogy hozzáfogjon a második száz kötet megírásához.

A csendes alkony

Az újabb száz kötetből azonban mindössze tíz lett. Az ifjuszivü mesélő testben már öregedett. Mégegyszer bemutatkozott azonban teljes nagyságában a nemzetnek, mikor felséges emlékbeszédét elmondotta Kossuth koporsója felett, a Múzeum csarnokában. Csendesebben és kevesebbet dolgozott már. Maga mondta, hogy már vénülni kezd. Fel-feljárt a klubba, ahol az öreg korifeusok körül már fiatal törtetőkhada gyülekezett és üdegennek találta ezt a világot.

1898-ban megírta sokat emlegetett regényét, az *Öreg ember nem vén ember*-t, amelyet nemsokára második házassága követett. És ez a házasság kissé megtépte Jókai hervadhatatlan nimbuszát és elidegenítette tőle az embereket és őt is az emberektől. Csendesen telt el az alkony pár esztendeje, amely után nemsokára leszállt az éjszaka. Jókait ebben az időben alig lehetett látni. Keveset volt Pesten. A nyarat a Balaton mellett, a téli hónapokat Abbáziában, vagy a Rivierán töltötte. Közben még mindig írogatott, de késői regényein már érződtek a fáradság nyomai. Mikor 1904 tavaszán Nizzából Budapestre visszatért, influenzát kapott, amely ágyba döntötte. Május 2-án Korányi professzor tüdőgyulladás állapotot állapított meg, ami tekintve Jókai nyolcvan esztendejét, a véget jelentette. Május 5-én reggel a beteg költő a Lócsei fehér asszonyt kérte el, amelyet színműnek akart átdolgozni. De a könyv kiesett fáradt kezéből. Az óra éppen kilencet ütött, Jókai is elővette a magáét és pontosan hozzáigazította a fali órához. Pár percig hallgatta az óra ketyegését, ezután a fal felé fordult és azt mondta: „Aludni akarok.” — Behunyta a szemét és többé fel sem ébredt.

Május 9-én temették el éppen olyan fényel és pompával, mint ahogy ötvenéves írói jubileuma alkalmával ünnepelték és mint amilyen hódolattal és rajongó lelkesedéssel siet most születésének századik évfordulóján az egész nemzet halhatatlan emlékének megünneplésére.